

Seria C.

222161

No. 6.

CUNOSTINTE FOLOSITOARE

Seria C.

DIN LUMEA LARGĂ

SUB DIRECTIVA REDACȚIONALĂ A D LUI PROF. UNIVERSITAR

I. SIMIONESCU

BASARABIA

DE

G. NASTASE

Seria C.

CĂRȚEA ROMÂNESCĂ

No. 6.

Prețul Lei 2.—

Către cititorii noștri

Unul din punctele principale ale programului Societății de editură „Cartea Românească” a fost și scoaterea de bibliotecă pentru răspândirea culturii în mulțime, pe preturi cât de estine, în care scop s'a înființat de societate un *fond Cultural special*.

Dând întâietate clasicilor literaturii românești, am scos biblioteca «*Pagini alese din Scriitorii Români*». Cântarea neașteptată ce au găsit, ne dă curajul, chiar cu riscul de sacrificii, să completăm programul propus scoțând și broșuri cu conținut științific. Lupta economică se bizue pe datele științei. Acea țară va dovedi, ai cărei locuitori nu vor munci dibuind ca prin negură ci vor fi conștienți de ce voesc și de ce pot săvârși. Economisirea timpului și a brațelor, ca și agerimea minții în născocirea zilnică a mijloacelor de lucru, știința le procură mai cu ușurință.

Potrivit acestora apărem astăzi cu cele dintâi broșuri din «*Cunoștințe folositoare*», titlul general ales pentru ele. Vor ieși cu timpul, săptămănal, în patru serii. Fiecare serie cu o anumită natură de cunoștinți, va avea o copertă și un subtitlu deosebit, iar paginația lor va fi astfel în cât se vor putea întocmi la sfârșit într'un volum deosebit.

Seria A, cu subtitlu: *Știința pentru toți*, va trata pe înțelesul tuturor, diferite probleme științifice din toate domeniile, menite să lărgescă și întărească cunoștințele fiecăruia.

Seria B, cu subtitlu: *Sfaturi pentru gospodari*, cuprinde subiecte cu aplicarea cunoștințelor în viața de toate zilele, ținând seamă mai ales de trebuințele igienice, agricole, etc. ale populațiunii noastre rurale.

Seria C, cu subtitlu: *Din lumea largă*, cuprinde descrierea locurilor, lucrurilor și a oamenilor din alte țări. Experiențele altor popoare mai vechi, științe de oricine, pot cruța munca de încercare a popoarelor mai tinere.

Acoste serii vor fi scoase sub îngrijirea redacțională a *D-lui I. Simionescu membru al Academiei Române și Profesor la Universitatea din Iași*.

BASARABIA

DE

GH. I. NASTASE

Asistent la Universitatea din Iași.

CAP. I.

Pământul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Așezarea. Moldova împreună cu Basarabia și Bucovina e un ținut natural, unic și nedespărțit. Ea se razimă spre apus pe crestele Carpaților, iar spre răsărit se întinde până acolo unde începe marele șes rusesc. Și nu în zadar vechea Moldova a avut spre răsărit ca hotar Nistrul: el este granița firească între șesul rusesc și ținutul strâns legat de Carpați și Dunăre, al Moldovei. De aici se prinde și legătura Basarabiei cu Moldova: despartită prin Nistru de șesul rusesc, ea face parte nedespărțită din trupul Moldovei și prin aceasta din întregul ținut mare care este România. Deși așezată la marginea răsăriteană a Țării Românești, Basarabia nu poate fi despartită de tot mănunchiul de ținuturi care alcătuiesc Țara noastră. Ca și toate aceste ea este atrasă spre marele punct de scurgere economică, care este gurile Dunărei, încotro se îndreaptă bogățiile ei și de unde, îi vor veni

blncfăcătoarele înfrăuriri culturale din apusul lurninat al Europei.

Intinderea. Basarabia are o suprafață de peste 4 milioane hectare sau peste 40 mii kilometri patrați, alcătuint astfel cam $\frac{1}{7}$ din suprafața României Mari. E mare cât Elveția (41 mii km. p.) și întrece simțitor Belgia (29 mii km. p.) și Olanda (33 mii km. p.).

Infățișarea pământului. Indeobște vorbind, Basarabia are infățișarea unui podiș înclinat dela miază-noapte spre miazăzi, unde suprafața uscatului trece pe nesimțite către mare sau alcătuește malurile joase ale Dunărei. In amănunte însă suprafața pământului basarabeau are o samă de infățișări care se deosebesc mult una de alta. Ea este brăzdată de numeroase văi, și întretăiată de câteva culmi de dealuri, iar pe alocurea are șesuri netede ca apa.

O culme venind din Bucovina, dealungul Nistrului, umple colțul NV al Basarabiei până la Hotin; e și cunoscută sub numele de **culmea Hotinului**. Ea cuprinde vârful cel mai înalt din Basarabia—dealul de 465 m. de lângă satul Grozinți. Dela Hotin spre răsărit pornește o altă culme, lășindu-se spre gara Ocnița și trimitând de aici câteva ramuri de dealuri printre râulețele ce se varsă în Prut; cea mai lungă și mai înaltă dintr'insele e **culmea Ciuhurului** care urmează malul stâng al acestui râuleș. O culme lungă, lată și domoală se desface din nodul dela Ocnița și urmează deaproape cursul Nistrului până în spre gura Răutului: e **culmea Sorocei**. Drept vorbind aceasta culme are mai mult infățișarea unui podiș cu temelia din pături petroase tari, pe care s'au mai păstrat gheburi înalte de luturi și nisipuri, în formă de dealuri, cum sânt d. d. dela Visoca, Hristici, Bacsani, Vădeni.

Cursul de jos al Răutului desparte culmea Sorocei de dealurile Codrului din mijlocul Basarabiei.

Iar între culmea Ciuhurului, culmea Sorocei și dealurile Codrului se întinde **stepa sau șesul Bălților**, având orașul Bălți cam la mijloc. Șesul acesta e un ținut mai jos cu vr-o 100—150 m. decât dealurile ce-l înconjoară. Nu e însă un șes, ca masa de neted. Apele Prutului și ale Răutului l-au brăzdat în lung și lat, dându-i o înfățișare învâlorată. O culme joasă și lată desparte aceste ape și, furișându-se printre izvoarele lor, leagă nodul deluros dela Ocnița cu **dealurile Codrului**.

Dealurile acestea își au nodul cu vârfurile cele mai înalte în preajma gărilor Pârliți și Cornești. Din nodul acesta o culme pornește spre N; ca lasă pîntenul măreț al Măgurei (390 m.) depe spinarea căreia se vede ca în palmă cea mai mare parte din stepa Bălților, presărată cu iazuri scilpitoare, sate rari și întinse ogoare. Urmând mai departe culmea (aceasta) trimite șiruri de dealuri joase între râulețele Ichel, Cula și cele trei Clucuri; iar din culmea dintre Ichel și Cula se desprinde o ramură, care merge între Ichel și Bâc.

În prelungirea culmei dinspre N, din nodul dela Cornești pleacă o altă culme spre S. Din ea se desprinde o ramură între Bâc și Băcovăț. Urmând mai departe, culmea trimite o altă ramură spre răsărit, din care se desfac șiruri de dealuri printre râurile Cohâlnic, Botna, Ișnovăț și Bâc. Toate culmele acestea mergând spre răsărit sau miazăzi scad meru, devenind coline lungi și largi și pierzându-și vârfurile semețe.

Cea mai puternică manta de păduri din Basarabia se află în acest ținut deluros, care cu drept cuvânt și-a luat numele de **Codru**. Stârpiți în bună parte de mâna omului, care a desfundat întinse curături pentru așezări bogate, cu vii, livezi și ogoare, Codrul acesta a mai păstrat ceva din măreția lui de odinioară: sânt dumbrași unde securăa niciodată n'a încercat să se atingă de

gorunli groși de câteva brațe; peste crestele împădurite numai poteci pentru picior duc la satele din văile vecine. Numeroase mănăstiri-s'au întemeiat în desișul acestui Codru.

Desprinzându-se din dealurile Codrului, între Prut și Ialpuh urmează un larg podiș adânc brăzdat de apele acestor râuri: acesta-i podișul Tigheclului. O limbă puternică de pădure se coborâ odinioară din Codru pe acest podiș, formând vestitul codru Tigheciului.

La răsărit de podișul Tigheciului, spre miazăzi de dealurile Codrilor și râul Botna, până în Dunăre și Mare se întinde câmpia Bugeacului. În partea de sus dealurile se mai mențin, dar cu cât mergi spre miază-zi orice vârfuri dispar. Coline cu spinări largi despart sărăcăcioasele părae de stepă cu văi domol săpate. Terenul scade și se netezește din ce în ce spre Dunăre și Mare, iar în colțul dinspre Cetatea Albă devine lin ca apă. Pretutindeni pădurea lipsește.

Erburi înalte acoperiau odinioară toată câmpia aceasta, azi prefăcută, în ogoare mănoase.

Apele. Prutul, Nistru, Dunărea și Marea Neagră sânt apele însemnate ale Basarabiei. Ele o încunjoară aproape din toate părțile și-i slujesc drept căi firești pe unde se scurg bogățiile ei. Mai trebuie însă văzute și alte ape mai mici, care își au și ele însemnătatea lor în rostul lucrurilor și al oamenilor din Basarabia: aceste ape prin văile lor, adese largi, au înlesnit staționarea așezărilor omenești.

Prutul. Dela Sulița și până la Lipcani curge drept spre răsărit, într'o vale largă cu malul stâng jos. La Lipcani cotește spre SE, țae straturi de piatră, și de aceia valea-i este strâmtă până la satul Costești. De aici valea din nou se lărgește, ajungând pe alocurea până la 7 km, și în tot cursul până la Dunăre e plină de bălți, și brațuri părăsite, înconjurate cu întinse stupării și păduri

de sălci. Aproximarea prea mare (20 km) a Prutului de Nistru la N, josimea stepei Bălților și apropierea mare a înălțimilor (dealurile Codrului și podișul Tigheclului) de cursul său fac ca Prutul să aibă în Basarabia afluenți prea mici. Dintre înșii. Răchitna face hotar cu Bucovina. Urmează apoi râulețele Rângaciu, Larga, Lopatnicu, Racovățul, Ciuhurul și Camenca; aceasta din urmă apropiindu-se de Prut curge o bucată de loc alături de el în chipul Jijiei din dreapta. Vladnicu, Nârnova, Lăpușna, Sarata, Tigheciul și altă Larga se varsă în cursul de jos al Prutului, unde acesta curge drept spre miazăzi. Dintre lacurile ce le face Prutul în cursul de jos cel mai însemnat e l. Billău, cu mult peste. Firul apei Prutului, cu toată lărgimea văii și mulțimea bălților e îngust, face nenumărate coturi, și schimbă foarte des albia.

Nistru, ca mărime este al doilea râu din România, având numai în Basarabia un curs de aproape 1000 km. Ca și Prutul la început curge drept spre răsărit. Are o pânză de apă îngustă, o vale strâmtă de 3—400 m. cu pereți stâncoși, și abrupti și face mai multe coturi mari. Dela o vreme apucă spre SE și în mersul acesta între satul Cosăuți și orașul Iampalea taie un strat de granit care a dat naștere pragurilor. Încă la Movillău valea devine mai largă și pânza de apă mai puternică, deși inălurile sunt tot abrupte până la Saharna. De pe aici, odată cu colitura ce-o face Nistru spre miazăzi, valea se lărgeste foarte mult, stâncele se îndepărtează de apă, și satele mari și bogate tot mai des se înșiră pe valea încăpătoare și mănoasă. Scăpat din terenurile petroase, dela Tighina la vale, Nistru își mână domol apele într-o vale foarte largă cu nenumărate bălți și mlaștini. Satele sânt retrase spre locurile ferite de inundații, dar întinse grădini de zarzavat și pomi roditori, împrejmuite cu grîni-

duri ocupă o bună parte din valea aceasta foarte rodnică. Atingând lăţimea cea mai mare lângă oraşelul de dincolo, Maiaş, Nistru îşi varsă apele în largul seu liman.

Limanul Nistrului e un lac cu o suprafaţă de vre-o 30 mii ha, lung de 45 km. având cea mai mare lăţime de 12 km. Odinioară mult mai adânc, el scade mereu, aducând scăderea Cetăţii Albe, altădată port vestit. Smârcuri şi stufării încercuesc azi oglinda frumoasă a limanului şi în locurile unde odinioară se opriau corăbii azi abia mai pot pătrunde bărcile pescarilor. Legătura cu Marea se face prin **gurile Oceacov** şi **Buhaz**, despărţite prin o insulă.

Afluenţii Nistrului. Dela apus de Hotin şi până la vărsarea Răutului Nistru n'are nici un afluent mai însemnat: înălţimile sânt prea apropiate de mal şi de aceea pâraele sânt scurte şi repezi, cu văi adânci şi înguste săpate în piatră, având înfaşişarea sgomoaselor pârae de munte. **Răutul** e afluentul cel mai mare. El adună apele din jud. Sorocel şi partea răsăriteană a Bălţilor şi le îndreaptă spre răsărit pe albia săpată în prelungirea pâr. **Răuţel.** Dela Bălţi până la gara Floreşti albia Răutului e foarte largă, cu malul stâng domof aşternut cu un pământ negru dintre cele mai roditoare. La Floreşti Răutul are o vale strâmtă şi petroasă şi după ce primeşte pe **Camenca**, iea drumul aceştia spre miazăzi, şi curgând acuma într'o vale largă şi mlăştinoasă până la Orhei. De aici stâncile din nou îi îngheşuesc valea până aproape de Nistru. Mai jos de Răut se varsă în Nistru **Ichelul**, **Băcul** şi **Botna**. Toate râuleţele acestea izvorăsc din dealurile Codrilor, la început, ca şi Răutul de jos, merg spre SE, dar mai departe îşi schimbă treptat mersul spre răsărit şi chiar miază-noapte (Botna).

Apele din Bugeac, izvorâte înafară de Codri şi curgând prin stepă sunt foarte sărace de apă.

Ele curg dela N spre S și se varsă în Dunărea și Marea Neagră. Vărsarea nu se face deadreptul ci printr'un șir de limanuri, care împodobesc toată marginea de S a Basarabiei.

E de însemnat mai întâi pâr. **Cahul**, care izvorăște din podișul Tigheciului și se varsă în limanul Cahul legat cu lacul Cartal. Mai la răsărit se află r. Ialpuh, în chipul unui copac cu numeroase ramuri. Izvorăște la poalele Codrilor, și săpând o vale largă se varsă în lim. Ialpuh; acesta e legat cu lacul Covurlui, care comunică cu Dunărea prin strămtoarea Repedea. Dincolo de aceste ape pâraele Catlabuhul Mare și mic se varsă în lim. Catlabuh. Iar mai departe se află lim. Chitai în care se varsă pâraele Chirhigiul și Aliaga.

Cohâlnicul este cel mai însemnat râu din Bugeac. Izvorăște din Codri, curge spre S și, la satul nemțesc Culm, face deodată un cot spre răsărit, după care iar se îndreaptă spre S. La târgușorul Teplit din nou cârmiește spre răsărit, primind din stânga r. Ceaga. De data aceasta face un cot foarte mare, până la împreunarea cu râulețul Celighider, al cărui curs îl urmează până la vărsarea în limanul Cunduc (Sasic).

La răsărit de Cunduc se întinde un șirag de limanuri: Geantșei, Șahan, Allbei, Caraceauș, Budur, Hagidere, Bozorian, Curughiol în care se varsă râulețele Hagidere și Alcalla.

Toate limanurile de la răsărit de Cunduc sunt sărate. De Mare le despart numai niște limbi joase de nisip.

Marea Neagră scaldă Basarabia pe un țin de vre-o 90 km. Apa însă e în față, presărată cu bancuri de nisip, iar ținul e jos și lipsit de golfuri potrivite pentru porturi și schele.

Dunărea dela gura Prutulul și până la Tulcea scaldă șesul Bugeaculul cu tot noianul apelor sale, iar mai departe numai prin brațul Chîlief.

Clima. Paralela 45 trece pe lângă Basarabia, prin Delta Dunărei. Alte țări din Europa apuseană, așezate în preajma acestei paralele au o climă dulce cu erii domoale, fără zăpadă, cu veri lungi și calde putând crește măslinul, portocalul și lămâierul: mulțumită căldurii locului și umezelei calde, aduse de Oceanul Atlantic. Cam așa ar trebui să fie și în România și deci și în Basarabia. Însă marea îndepărtare a țării noastre de Ocean, șira Carpaților care oprește o bună parte din umezeala venită din apus, alți munți (Balcanii) cari opresc căldura dela miazăzi și vânturile reci și uscate dinspre răsărit și miazănoapte, toate acestea fac clima Basarabiei cu mult mai aspră decât clima țărilor pomenite. Vița este singura plantă caldă mai de seamă, care poate crește în Basarabia. Astfel clima Basarabiei se apropie foarte mult de cea continentală—cu erii lungi și friguroase și veri călduroase cu secete cam dese. Nu e însă pretutindene întocmai aceeași climă. Intinderea destul de mare (400 km) dela N la S, vecinătatea Carpaților și a Mării Negre, relieful și pădurele — dau climei basarabene o mulțime de deosebiri dela un loc la altul. În Basarabia de sus bat foarte des vânturile de N și NV, mai rar-cele dela răsărit, apus și miazăzi, iar în șesul Bugeacului suflă vânturile uscate dela răsărit. Umezeala adusă de aceste vânturi nu se împarte deopotrivă pe toată suprafața Basarabiei, ei potrivit cu felul reliefului. Părțile înalte și cea de mijloc a Basarabiei, au cea mai multă ploae și zăpadă, pe când stepa Bălților și Bugeacul are cu mult mai puțină umezeală. În jud. Hotinului cade între 5—060 mm. apă pe an, iar în stepa Bălților deabia 400 mm. În Codri umezeala se urca până la 500 mm., pentru ca apoi să scadă din ce în ce spre miazăzi, 342 mm. la Cetatea Albă, 326 mm. la Șaba și 238 mm. la Bahaz.

Câtinea cea mai mică de umezeală cade tocmai pe ținutul Mării. Vra să zică, pentru clima Basarabiei Marea Neagră nu are o înrăurire binefăcătoare. Ba dimpotrivă, Bugeacul, din preajma Mării, primăvara și vara e bântuit de mari călduri și secete; iar iarna, din largul deschis al Mării, peste tot șesul suflă vânturi puternice care spulberă nu numai zăpada, dar și țerna în care plugarul și-a aruncat sămânța. Vara în toată Basarabia, e anotimpul cel mai ploios; în lunile Mai, Iunie și Iulie cade jumătate din umezeala anuală; mai ales e ploios Iunie. Iarna de multe ori cade cam puțină zăpadă, mai ales în Bugeac; în asemenea ani sămănăturile sufăr foarte mult. Ernele-s friguroase, dar prea grele nu sânt. Frigul rar trece de 20°, și deaceia pot crește zarzării, gutuele și vița de vie, care în Bugeac nu se îngroapă iarna. Căldurile de vară sunt destul de mari, între 20°—30°; încep prin Mai și țin până în August, cele mai mari fiind în Iulie. Câteodată căldurile acestea fac rău, dar de cele mai multe ori bine, căci numai mulțumită lor se pot coace fructele și strugurii.

CAP. II.

P o p o r u l.

Astăzi Basarabia are o populație de aproape 3 milioane. Astfel la 100 h pământ revin cam 75 suflete, ceea ce înseamnă că populația nu e prea deasă. Desimea populației însă nu este pretutindeni aceeași. În județul Hotin vine peste 100 locuitori la 100 ha, pe când în Bugeac și județul Bălților la 100 ha revin dela 70 la 40 locuitori. Omul s'a îndesit acolo unde a găsit mai multe îndemânări pentru viață: apă bună ploae îndeașunsă, pământ roditor pentru ogor, coaste

scăldate de soare pentru vii și livezi și, pe lângă toate, pădurea care altădată l-a apărut de dușmani. De aceia ținuturile deluroase acoperite cu păduri ale Hotinului, Sorocei, Orheiului, Codrului și Tigheciului sunt cele de mult și mai des populate. Și numai târziu, în veacul trecut, când s'a simțit lipsă de pământ și strămoarele în vechele așezări, s'au descălecat sate noi în șesul Bălților și al Bugeacului. Inconjurat de așezări moldovenești, ținutul Bălților a fost peste tot descălecat de Moldoveni. Dar Bugeacul unde amar de ani hălăduise Tătarii, cu greu i-a atras pe Moldoveni, de-altfel spre bucuria cărmuirii rusești. S'au chemat atunci numeroși coloniști Nemți, Bulgari, Găgăuți, Ruși și alții. De acela azi partea de miazăzi a Basarabiei înfățișează o împetrișare așa de mare de noroade.

Românii alcătuiesc aproape 70% din populație, trecând la număr peste 2 milioane. Locuitorii de baștină ai ținutului, ei cuprind în întregime județele Soroca, Bălți, Orhei și Chișinău; în aceste județe streinii locuiesc numai în orașe. Românii alcătuiesc mai bine de $\frac{1}{2}$ din populația jud. Hotin, $\frac{2}{3}$ din a, jud. Tighina și $\frac{3}{4}$ din a jud. Cahul. Numai în jud. Ismail ei alcătuiesc 40%, iar în jud. Cetatea Albă sânt numai până la 20%. Astfel Românii cuprind inima Basarabiei, coborânduse ca o apă spre marginele ținutului locuite numai în parte de streini. Instrelnarea încercată de Ruși aproape n'a atins pe Românii basarabeni: limba, obiceiurile, portul chiar au rămas aceleaș ca și înainte de stăpânirea rusească. Dacă pe lângă toate acestea, se va mai lua în seamă și buna stare materială a țaranului basarabean, cum nicăeri în altă parte n'o are țaranul Român, atunci se va vedea bine ce rost mare va putea avea elementul românesc din Basarabia, în viața României întregi.

Streinii, înafără de margine, mai sânt așe-

zați și la orașe. Aproape toți sunt veniți în timpul stăpânirii rusești, care avea tot interesul să le sporească numărul față de Moldoveni, mai ademenindu-i pe aceștia să și plece în ținuturile cele mai îndepărtate ale Rusiei.

Evreii (peste 300 mii) alcătuiesc cea mai mare parte din populația orașelor și târgușoarelor. Au în mâna lor în bună parte industria, comerțul și meseriile. Ei mai locuiesc și un număr de „colonii”, în care se ocupă și cu gospodăria, dar în ramurile ei cele mai câștigătoare (tutun, mac, floarea soarelui, vie); așa sunt coloniile Zgurița, Căprești, Dumbrăveni, Telenеști, Briciova etc. În sate n'au pătruns, sub Ruși fiindu-le oprit a trece dela orașe.

Ucrainenii sau Rutenii (250 mii) cei mai mulți locuiesc în jud. Hotinului, unde au venit din Galiția, Volynia și Podolia, fugind de stăpânirea leșască și luând locurile părăsite de Moldoveni de răul Turcilor din raiaua Hotinului. Rutenii și-au păstrat limba, dar au luat dela Moldoveni portul, pe care îl păstrează mai bine decât aceștia.

Bulgarli (130 mii), refugiați în Basarabia din pricina schingiuirilor turcești, erau socotiți de cârmuirea moldovenească ca „bejenari”, oploșiți vremelnice. După 1812 Rușii i-au împământenit, i-au scutit de dări și armată și le-au dat 500 mii ha de pământuri și mijloace pentru a întemeia gospodăria. De aceia au astăzi o bună

Moldovan din nordul
Basarabiei. de (Des.
C. Motaa).

stare înfloritoare; sunt gospodari de frunte și nu pot fi întrecuți nici de Nemți. Locuiesc numeroase sate mari și bogate din județele Cetatea Albă, Tighina, Ismail și Cahul, având ca centru orașul Bolgrad (20 mii).

Nemții (100 mii) au început a veni în Bugeac la 1814 și au întemeiat colonii până la 1842. Li s'au dat la venire cele mai mari înlesniri: scutire de armată și dări către Stat pe timp de 50 ani, pământ mult, bani, unelte agricole și material pentru clădiri. Toate acestea, împreună cu priceperea lor la muncă, le-au făcut o bună stare neobișnuită. Lor și Bulgarilor se datorește desfundarea Bugeacului și prefacerea lui într'un adevărat ogor. Centrul cultural și economic al Nemților e orașelul Sarata.

Găgăuții (60 mii) locuiesc în județele Cahul, Ismail, Tighina și Cetatea Albă. Fiind socotiți (greșit) de Ruși drept Bulgari vorbind turcește, au fost primiți bine ca și aceștia. Găgăuții însăși de loc nu se socot una cu Bulgarii; obârșia lor adevărată însă nu se cunoaște. Sgârcefi, închiși și cam „găgăuți”, ei sunt buni gospodari.

Ruși ar fi cel mult 50 mii. Partea covârșitoare dintr'înșii sunt Lipovenii izgoniți din Rusia pentru credința lor veche. Locuiesc o sumă de sate și târgușoare din Bugeac (Vâlcov, Tuzla, Pacrovca, Spascoe) și Nordul Basarabiei (Cunicea-Soroca; Grubna-Hotin). Afară de aceștia mai sunt pripași câteva mil de Ruși, foști funcționari.

Polonezii (12 mii) sunt răspândiți în toată Basarabia, ca moșieri, vechili, meseriași. Colonii mai însemnate sunt în Chișinău, Hotin, Soroca.

Grecii (5 mii) sunt răspândiți pretutindeni, dar mai ales în județele Ismail și Cahul unde au în mână negoțul.

Armenii (5 mil) alcătuiesc colonii mai însemnate în Cetatea Albă, Chișinău, Orhei, Bălți și Hotin; în Chișinău au un **Athiepiscep**. Țin moșii, fac comerț și meserii.

Franceji (veniți din Elveția) sânt vre-o 1200 în coloniile Șaba și Șaba-lată; produc cele mai bune vinuri din Basarabia.

Basarabia sub Ruși. Războiul Ruso-Turc (1806—1812) aduse ținutul dintre Nistru și Prut într'un hal nemaipomenit: populația era sărăcită de corvezi și biruri, administrația se desorânduise; bolile bântuiau și hoții țineau drumurile. Grijă cea dintâi a țarului Alexandru I a fost să dea un decret (25 August 1812) prin care populația era scutită de orice dări pe timp de 3 ani și de oaste pentru un timp nehotărât. S'a alcătuit o cârmuire vremelnică cu un „Sfat Înalt” din boeri Moldoveni, având în frunte ca guvernator civil pe Scarlat Sturza. Chișinăul, un orașel mic încă atunci, a fost ales capitala Basarabiei și rău însă vremelnică avea câteva depa. a fost stărpirea însebitele ramuri ale vieții ținutului: în ea și în fiecărui departament erau boeri localnici, având numai pe lângă dânsii câte un delegat Rus; cârmuirea se făcea după legile moldovenești și obiceiul pământului și limba oficială era cea moldovenească. În starea turbure în care se afla Basarabia lucrurile mergeau greu. După multe dibuiri, după mai mulți guvernatori schimbați, la 1828 Basarabia și-a căpătat un „Așezământ” sfătornic, care samănă foarte mult cu „Regulamentul Organic” din Principate „Așezământul”, restrângea foarte mult drepturile locale, dar avea și dreptate, în bună parte, s'o facă aceasta, căci boerii își cam făcuseră de cap cât au avut țara pe mâna lor. Sute de ciocoi au fost boeriți, birurile au fost ridicate de ispravnici, serdari și ocalasi, cu joată scutirea de 3 ani; numeroase răzășii au fost răzluite și o mulțime de „obiceiuri de-ale pământului”, care nici n'au fost înainte, au fost scoase la iveală în folosul celor mari și tari și din dorința de a ocroti pe cei slabi, dar și cu gândul ascuns de a înlătura ce este moldovenesc

în cârmuirea Basarabiei, „Așezământul” a redus atotputernicul „Sfat Inalt” la rostul de adunare sfătuitoare pe lângă un guvernator general, acesta atotputernic acuma. Limba rusască a luat loc alături de cea moldovenească, iar la 1834 a fost decretată ca singură limbă oficială. După un șir de măsuri parțiale luate pentru îmbunătățirea stărei țărănimei, la 1846 Rușii dau așa zisul „Contract normal”, care lănurește drepturile și datoriile moșierilor și ale țăranilor de pe pământurile acelora; aceasta a curmat o mulțime de rele, de care suferea până atunci țărăniinea basarabeană. În toată vremea aceasta se iau măsuri pentru a se coloniza locurile deșerte desfunde Bulgari, Găgăuți, Nemți; tocmai Rușii au adevărat oț-măi puțin ocrotiți ca coloniști: se știe Nemților e orașelul Sadorov a scos din Basarabia Găgăuții (60.000 Ruși) cari se așezaseră aici dela Ismailceput fără voia cârmuirii. Acelaș Teodorov a luat multe măsuri pentru mărirea și înfrumusețarea Chișinăului. La 1847 a fost statornicit privilegiul mazililor, care împreună cu ruptazii au căpătat administrația lor proprie prin căpitanli de mazilli. Reforma agrară din 1861 din Rusia n'a desrobit în Basarabia decât un număr mic de țigani și slugi boerești, țăranii fiind liberi. La 1868 însă Basarabia și-a avut reforma ei agrară prin care toți țăranii fără pământ au căpătat loturi dela 6 până la 12 fâlcii. Odată cu reforma agrară s'a introdus judecătoriile noi și așezământul de sinecârmuire locală a Zemstvelor, care au ajutat mult la îmbunătățirea gospodăriei, a stărei sanitare și a învățământului (1869). La 1870 căpăta dreptul de sinecârmulre și orașele basarabene.

După toate aceste reforme, care odată cu binefacerile pe care le aduceau, înlăturau rând pe rând rămășițele vechilor așezăminte moldovenești, s'a crezut că Basarabia e destul de pregătită pentru a i se da cu desăvârșire înfățișarea

obișnuită a unei gubernii rusești. De aceea la 1874 se curmă vechiul privilegiu de scutire dela oaste a populației și din Oblastile adică provincie, cum era Basarabia până atunci, ca este prefăcută în gubernie obișnuită; Sfatul Inalt desființându-se.

Nimeni n'a zis nimic față de toate acestea, căci toate s'au făcut cu multă chibzuială și răbdare din partea Rușilor, care au știut să încunjoare vechile așezăminte localnice cu altele noi în fața cărora cele dintâi trebuiau să moară. Cum puteau trăi vechile legiuri, adeseori, necrise, despre legătura între boeri și țărani când Rușii printr'un șir de ucazuri pregătiseră drumul pentru „Contractul normal”, care era o adevărată binefacere pentru țărani? Ce a fost rău însă pentru populația baștenașă, a fost stărpirea începuturilor de cultură românească. Și aici ca și în cărmuirea Basarabiei Rușii s'au arătat la început foarte largi. Limba moldovenească a fost lăsată neștirbită în școli și biserici. Biserica basarabeană era păstorită de vrednicul Mitropolit-Exarch Gavril Bănulescu, care a organizat-o în protopopii și eparhii. El a înființat școli pe lângă mănăstiri și la orașe și Seminarul central la Chișinău. Alte școli civile s'au înființat în toate orașele. În toate școlile limba de predare era la început cea moldovenească.

Incetul cu incetul limba rusă a pătruns ca obiect aparte, apoi ca limbă cu aceleași drepturi ca și cea moldovenească și în sfârșit, după ce limba moldovenească a devenit simplu obiect neobligatoriu, a fost cu totul scoasă din școli, pe la 1850. În biserică însă limba moldovenească s'a ținut destul de bine.

Mal erau cărțile vechi tipărite pe la Neamțu, Râmnic și Huși iar Vlădica Gavril mai tipărise sub Ruși multe cărți. Căci dacă la orașe a prins limba rusască, apoi la țară de loc. Pentru a

„îndrepta” lucrurile a fost trimis atunci în fruntea Bisericii basarabene aprigul Rus Episcopul Pavel (1871). Nici urmă de limbă moldovenească n'a lăsat în școlile bisericești, a adunat de prin biserici și a ars mii de vechi cărți moldovenești, a trimis în schimb pe la biserici altele slavone și a cerut ca toți preoții să știe carte rusească și să facă slujba în slavonește. Mult rău s'a făcut cu aceasta, însă a se desrădăcină cu totul limba nu s'a putut. Oricum însă Rușii prin toată politica lor au reușit să impedeze formarea unui curent puternic de cultură românească în Basarabia.

Cultura românească totuși, n'a încetat niciodată în Basarabia. Nu mai vorbim de viața românească care a rămas neștirbită în pătura de fos, dar chiar cultura înaltă sub forma de știință și literatură românească n'a încetat niciodată. Flacăra acestei culturi a fost ținută de un șir de oameni de samă, dintre care unii, neputându-și desvâli puterile mari în viața dată de Ruși Basarabiei, au venit în România liberă, iar alții, mai modești, au rămas locului cu al lor acolo, sub streinul, și și-au făcut datoria către neam.

Astfel **Alexandru Donici**, cunoscutul fabulist, după ce și-a făcut învățătura în Rusia, a trecut la Iași și acolo, în ceasurile de răgaz, a scris și tradus numeroase fabule cu care și-a câștigat un nume de samă în literatură. A mai tradus poemul lui Puschin „Țigani” și alte bucăți frumoase.

Alt scriitor basarabean, cu nume în literatura română este **Costachi Stamati**. A fost în cele mai strânse legături cu scriitorii și învățații României din toate ținuturile, prin care a și făcut numeroase călătorii; dar viața și-a trăit-o în Basarabia. A scris și tradus fabule, ca și Donici, a scris și o samă de poezii frumoase din viața basarabeană. În reviste rusești a mai scris un șir de studii privitoare la trecutul Basarabiei.

Mal puțin e cunoscut **Sârby** care niciodată n'a

trecut Prutul și de aceia are o limbă cam greoaie și săracă în poeziile și fabulele lui, unele originale, altele traduse din rusește.

Toți trei acești scriitori și-au văzut scrisul tipărit. A fost însă în Basarabia un număr de oameni, cari au scris, au fost citați, dar al căror scris n'a fost tipărit niciodată: poeziile lor au fost menite să treacă dela om la om în manuscris.

Printre aceștia e cunoscut mai ales **Donciu**. Autor de cărți didactice moldovenești foarte bune (pe la 1860), el a scris numeroase poezii și a tradus într-o limbă foarte frumoasă și lucrată poemul lui Lermontov „Demon” și alte bucăți alese din acest poet. Este un adevărat talent, care a pierit neputându-se adăpa la izvorul viu al literaturii române.

Gheorghe Păun este un alt poet ale cărui poezii n'au văzut lumina tiparului și se mai descopăr în caete cu „pagini îngălbenite” prin satele basarabene. Aceste caete sunt pline de poezii originale, poezii populare și prefaceri după alți poeți, toate citite și auzite de Păun în tinerețea lui sbuciumată, care l'a adus și în România pe care a cutreerat-o cu o trupă de actori.

Dar mai presus de toți aceștia, **B. Hajdău** a fost semnul cel mai puternic că în Basarabia trăește o conștiință de neam și o tendință de a ține nestinsă scânteia culturii românești.

Încă tatăl său **Alexandru Hajdău** a scris în rusește numeroase lucrări cu privire la istoria, limba și literatura românească („Cântecele istorice ale Moldovei”, „Legenda voevodului Duca”, „Cugetări moldovenești”, „Literatura Basarabiei”, „Insemnătatea limbii Române pentru studiul Istoriei rusești”, „Ileana, fiica lui Ștefan cel Mare”, nuvela „Domnia Arnăutului” în românește).

Iar fiul său **B. Hajdău** se știe că a desfășurat reu mai rodnică muncă în toate ramurile culturii românești istorie, filologie, folclor, literatură.

CAP. III.

Bogățiile pământului.

Agricultura. Basarabia ca și o mare parte din România, e așezată în regiunea cernoziomului sau a pământului negru. Foarte roditor în-deobște, cernoziomul Basarabiei se deosebește dela o regiune la alta, cecace aduce nu atât o scădere a producției, cât trebuința de a potrivi felul de cereale și de culturi după felul solului. Județul Hotin și partea de răsărit a Sorociei și Orheiului au un cernoziom podzolit bun pentru grâul de toamnă și porumb cu petece potrivite pentru grădine de pruni; acolo unde au fost odinioară păduri. În stepa Bălților cernoziomul e mai gras, dar e presărat cu pete dese de sărături care-i scad rodnicia. În dealurile Codrului cernoziomul gras acopere cu pete lungi numai văile, pe când înălțimile sunt acoperite cu soluri podzolite nisipoase, datorite pădurilor care le îmbrăcau odinioară. De aceia pe locul pădurilor s'au putut sădi întinse vii și livezi. Spre miazăzi de Codri, pe o dungă lată dintre târgușoarele Comrat și Manzâr, se întinde pământul cel mai rodnic din Basarabia un cernoziom gras cu 5—8% Mai în jos solul acesta trece în pământuri cafenii mai puțin roditoare; la marginea acestuia, pe o dungă lată dealungul mării, se aștern pământurile nisipoase, cele mai puțin roditoare, fiind în schimb foarte potrivite pentru creșterea viței.

Într-o țară cu asemenea pământuri care ocupă peste 80% din suprafața ei, ferește că indelețnicirea populației trebuie să fie agricultura. Ea a luat un mare avânt în legătură cu exportul grânelor rusești în apusul Europei. S'a căutat să se capete mai mult teren pentru sămânături și de aceia s'au desfundat pădurile și câmpiile

Acest proces de gospodărie extensivă — când să cîntă să se samene cât mai mult — azi este pe sfârșite; suprafața sămănată nu se mai poate mări. A venit rîndul gospodăriei intensive, când plugarul caută ca puținul pămînt cât îl are să-l lucreze cât mai bine ca să poată trage din el cel mai mare folos.

Felurile de cereale. Porumbul este cel înai răspîndit. Cultura lui predomină în județele Hotin, Soroca, Orhei, Bălți, Chișinău, Cahul și cea mai mare parte din Tighina, slujind ca hrană populației moldovenești. Ocupă o suprafață de peste 700 mii hectare cu o producție mijlocie anuală de 62 mii vagoane.

În al doilea rînd vine orzul cu o suprafață de 550 mii ha și o producție de 40 mii vagoane anual. Se samănă mai ales în apropierea căilor ferate în județele Cetatea Albă, Hotin, Soroca și Bălți (Ungheni-Cornești). După aceasta vine grâul de toamnă cultivat mai mult în părțile din preajma Nistrului, dela Hotin pînă la Orhei, mai puțin înspre Prut, în Codru și Bugeac. Să seamănă pe o întindere de 400 mii ha cu o producție de 40 mii vagoane. Pe malul Prutului (dela Ungheni în jos) în Tighina, Cetatea Albă, Cahul și Ismail în schimb să samănă mai mult grâu de vară la vre-o 350 mii ha, producând peste 20 mii vagoane. Celelalte cereale și plante se cultivă mai puțin, după cum urmează: secară (la 20 mii vagoane), ovăs, mei, hoabe, cânepă și in. Din cele spuse se vede că Basarabia produce cu mult peste ceea ce-i trebuie ei.

Creșterea vitelor. Acum vre-o 50 ani Basarabia avea un număr de vite cu mult mai mare decât cel de azi, căci plugul nu răsturnase toate câmpiile, iar imășurile se întindeau cât prinzi cu ochii. La 100 locuitori, pe atunci veniau câte 200 capete de vite. Azi n'a mai rămas decât 113 capete de vite la fiecare 100 de locuitori. Din

vitele acestea cele mai multe sunt oi, capre, pe când caii nu alcătuiesc decât 16⁰/₀ și vitele mari cornute 18—20⁰/₀ din totalul vitelor. Scăderea numărului vitelor crește în fiecare an: nu mai departe, în 1914 la 100 locuitori veniau 130 capete de vite. Ținuturile de câmpie (Bălți, Bugeac) au mai multe vite decât ținuturile deluroase. Dintre rasele de cai și cornute mari mai răspândite sunt cele moldovenești; îngrijite mai bine și întrucâtva înrăurite de rasele de vite rusești, rasele acestea sunt mult mai frumoase decât în restul țării. În Bugeac sunt rase rusești de cai — Orlov, Biting — și de vite albe; la Nemți și Bulgari e răspândită rasa Tiroleză de vaci. Dintre oi cele mai răspândite sunt țigaia, moldoveneasca și mai puțin merinos.

Și creșterea vitelor, ca și agricultura din Basarabia, e pe punctul de trecere: dela păstorit la îngrijirea sistematică a vitelor și îmbunătățirea lor prin amestecul cu alte rase sau chiar înlocuirea totală a raselor băștinașe cu altele.

Culturile speciale. Grădinaritul se face pe valea Nistrului dela Saharna până la Cetatea albă, pe valea Dunărei și îndeobște pe văile tuturor râulețelor din Basarabia. Se cultivă mult curechi, (varză) morcovi, patlagele — toate acestea mai mult pentru orașe, căci țăranii cultivă ei însuși destule legume pentru trebuințele casnice. La Hotin Rutenii cultivă mult usturoi și sfeclă pentru fabrica de zahăr dela Zărăjeni.

Tutunul se cultivă de sute de ani. După un răstimp de înflorire dintre 1870—80 a fost lovit de boli. A început a se cultiva mult pe la 1910, ocupând o suprafață de 3500 ha care producerea peste 2½ milioane kgr. tutun nelucrat. Terenurile cele mai bune pentru tutun se află în județul Orhei.

Viticultura din Basarabia a suferit o mare lovitură între 1891 și 1906 când filoxera a stărpit

cea mai mare parte din viile vechi. Cu multe greutate până la 1910, au fost reînnoite cu vițe noi, altoite pe butași americani, 75 mii ha din cele 120 mii ha de vie care erau înainte de ivirea boalei. Chiar din viile noi cele mai multe au pierit (80%), vița streină nefiind bine potrivită pentru solurile Basarabiei. Toate acestea au scăzut mult prețul vinurilor basarabene, odinioară renumite. Cu mari silinți viile se refac și vinurile se îmbunătățesc, și astăzi Basarabia e pe calea de a-și vedea viticultura readusă la starea înfloritoare de altădată. Din vițele locale se cultivă Plăvaia, Galbăna, Coarna, Păsăreasca, Neagra rară și bătută; din cele streine — Aligote, Riesling, Savignon, Tokay, Chaslas, Pinat și altele. În 1906 din Basarabia s'a exportat 2 milioane kgr. struguri și 2 milioane deca de vin, cecace e numai o mică parte din producție.

Atât clima cât și solurile întregii Basarabiei sunt foarte prielnice pentru creșterea viței de vie. Dar îndeosebi sunt potrivite pentru vii coastele dealurilor din Codri, părțile dinspre Nistru dela Soroca în jos și Bugeacul.

Pomii roditori — cresc bine în părțile deluroase pe locurile unde au fost odată păduri — în jud. Hotin, Soroca și Orhei, în Codru îndeosebi și pe toată valea Nistrului dela Bender până la Liman. Pruni foarte mulți se cultivă; prunele se usucă în jud. Hotin și Chișinău; „ceornoslivul” (prunele negre) basarabean era căutat ca cel mai bun în Rusia. Cultura merilor și perilor e mult mai înaintată. Pe lângă merele coanești, cresc mai multe feluri streine ca: Reinette, Calvile, Tirol și altele, iar din pere — Beurre, Bosc, Duchesse. Pretutindeni se cultivă nuci, vișini, cireșe, mai puțin caise. Toate acestea trecând peste trebuințele locale alcătuiesc un prisos care totdeauna s'a vândut în alte părți. La 1910 s'a exportat din Basarabia vre-o 1000

vagoane de prune și peste 8 milioane kgr mere, pere, nuci și caise.

Prin vinurile și fructele sale Basarabia fără îndoială ocupă locul întâi în România.

Industria agricolă constă în numeroase fabrici de făină dintre care cele mai mari se află la Chișinău, Bălți, Cetatea Albă și alte orașe. Mai departe însă decât măcinatul nu s'a mers; nu sunt decât 2—3 fabrici de paste făinoase. Altă ramură a industriei agricole sânt fabricile de alcool (36), care produc anual până la 200 mii hectolitri spirt. Afară de aceasta la Zărăjeni (Hotin) este o fabrică de zahăr cu o producție de 1 milion kgr zahăr pe an. Mai trebuiesc pomenite fabricile de brânzeturi, uscătorile sistematice de prune și câteva fabrici de conserve de fructe.

Munca și educația agricolă. Munca pământului din Basarabia ne înfățișează privesțele cele mai deosebite de la sgăriatul pământului cu plugul de lemn până la munca îngrijită cu cele mai noi mașini agricole. În Soroca, Bălți, Orhei obișnuit să seamănă un an porumb și altul grâu, sau secară, orz; foarte rar pământul este lăsat să se odihnească și mai rar este îngunoiat. Rutenii din jud. Hotin lucrează mai bine: după un an de porumb samănă grâu, al treilea an fac imaș și, după ce ară de 2 sau chiar 3 ori samănă iarăși grâu; îngrășarea pământului cu gunoi și fosforite e foarte obișnuită. În Codru unde pământ e puțin se lucrează mai bine decât în celelalte județe moldovenești. Cea mai îngrijită muncă agricolă să facă în Basarabia de miazăzi. Îngrășămintele se întrebuițează; pământul nu se lucrează până la istovire și se face un mare schimb de semănături pe acelaș ogor; se întrebuițează cele mai bune mașini agricole. Cei mai pricepuți gospodari aici sunt Nemții; Bulgarii aproape cu nimic nu-s în urma lor și abia în al

treilea rând vin Moldovenii, care dacă nu sunt întrecuți cu mult de Ruși, apoi îi întrec cu mult pe confracții lor din Basarabia de sus.

De altfel în vremea din urmă pretulindenii au început să pătrundă noi deprinderi în munca pământului. De plug de lemn aproape nu se mai aude; țăranul nu se mulțumește chiar cu bunele pluguri cu un fer; samănă, strânge și trece pânea adeseori cu mașini.

Pentru a-i deprinde pe țărani cu mașinile agricole și noile sisteme de muncă, mult au făcut Zemstvele. În vremea din urmă ele înființaseră depozite de mașini în fiecare oraș și peste o 100 depozite mișcătoare cu instructori, de unde țărani închiriau mașini cu prețuri mici.

Afară de aceasta s'au înființat puncte agronomice cu vite de prăsilă și sămânțuri bune. Instructorii se pregăteau în școlile de agricultură dela Ormăuți, Cucuruzeni, Porcari, Saharna, Cricova, Pârjolteni și însemnata școală secundară tehnică-agricolă din Soroca. Îmbunătățirea pomilor roditori și a viței s'a făcut cu ajutorul pepinierelor înființate de Zemstve, dintre care cea dela Băcovăț este, poate, cea mai mare din toată România.

Îmbunătățirea viticulturii și a viniculturii în cea mai mare parte se datorește Școlii de Viticultură din Chișinău, unică azi în toată Țara, care a dat și dă un număr însemnat de specialiști bine pregătiți. Prin legea agrară din Basarabia s'au luat măsuri chibzuite pentru ridicarea agriculturii: din pământul expropriat s'a despărțit un fond de 36 mii ha, din care se vor înzestra numeroase școli și un Institut de agricultură, câmpuri de experiență, pepiniere, crescătorii.

Pădurile Basarabiei odinioară erau mai multe, după cum arată și numele de Codru dat unui ținut foarte întins. Rămășițele de păduri se află în acelaș Codru și pe înălțimele Hotinului, Sorociei

și Orheiului, dealungu Nistrului. În total Basarabia azi nu are nici 200 mil ha de pădure, în urma exploatărei nesăbuite la care au fost supuse pădurele ei sub stăpânirea rusască. Dumbăvile neatînse sunt cu totul rare; chiar pădurele cu copaci de 100 ani sunt puține; cele mai multe au copaci sub vârsta de 60 ani. În jud. Hotin domnește frumosul fag care se coboară până spre Soroca.

Incolo stejarul puternic îi ia locul alături de frasin, carpen și tei. Din ce în ce Basarabia are tot mai multă nevoie de lemn strein, care s'a adus și se aduce din Bucovina, iar acuma și din Moldova. Bine înțeles, că o industrie de lemn nu poate să aibă loc în Basarabia: sunt numai 5 ferestre, 3 fabrici de lemn, 6 fabrici de mobilă.

Pescutul se face pe tot cursul Nistrului, Răutul și Prutului, dar ca îndeletnicire statornică se face numai în limanurile din Sud, pe Mare și Dunăre. Toate apele acestea au pescării foarte bogate, și au dat naștere la așezări însemnate care se îndeletnicesc numai cu pescutul. Așa e bunăoară târgul de pescari Lipoveni dela gura brațului Chilieii Vâlcovul.

Albinăritul e răspândit în toată Basarabia. Sânt la 100 mii stupi din care 75 mii primitivi vechi și numai 25 mii sistematice cu rame; cele mai bune prisăci sistematice se află în jud. Cetatea Albă.

Industria Casnică e foarte dezvoltată la toate popoarele din Basarabia, înafară de Nemiți. Se țesă foarte mult suman, șeiac și felurile pânze din care se fac haine și albituri, căci america a pătruns foarte puțin la țară. Gospodinele Moldovence sunt renumite prin țesutul minunatelor lăicere, scoarțe și covoare, dintre care unele au ajuns până în palatele țarilor Ruși.

CAP. IV.

Bogățiile subpământene.

Scoarța pământului basarabean n'a fost atinsă de frământări lăuntrice care ridică și dărâmă munți, scoțând la iveală din măruntaele pământului pături străvechi, purtătoare de bogății miniere. Paturile acelea vechi fac sub altele noi, la adâncimi de zeci și sute de metri, și ar fi o muncă zadarnică ca omul să caute metale și minerale la adâncimi așa de mari. Numai în două locuri pe Nistru, la satele Ojeva și Lomacineț (jud. Hotin) și la Cosăuți (jud. Soroca); ies la iveală grănitul. Deși se presupune că sub acest granit zac mine-reuri de fer, aramă, zinc și plumb, nimeni n'a încercat să le caute. Granitul însă se scoate și se întrebuințează pentru pavarea străzilor.

În cursul său dela Moldova (j. Hotin) până la Soroca Nistru scoate la iveală un strat de grezie așezată deasupra granitului. Grezia aceasta e foarte bună și se scoate foarte mult pentru cruci, cutii, tocle, uluce și colace pentru fântâni, lespezi

Altă piatră care se scoate din belșug este piatra de var dată pretutindenea la iveală de Nistru și afluenții sei. Pe lângă nenumăratele cariere mici care îndeestulează trebuințele locale de piatră de clădit la 1912 se socoteau peste 50 cariere mari din care piatră se trimetea în alte părți. Cele mai însemnate sânt carierele dela Cricova-Făurești (jud. Chișinău) unde piatra se extrage din niște galerii lungi de 25 km; Chișinăul în cea mai mare parte este construit din calcarul acestor cariere. Podul de peste Nistru dela Râzina este construit din minunata piatră din carierele dela Jăloboc depe Răut.

În 1910 în carierele de calcar lucrau 1000 lucrători. Pe lângă carierele cele mai însemnate se află fabrici de var, de toate vre-o 20. Cea mai

însemnată e fabrica din Slobozia Doamnei (Orhei), care face cel mai bun var din Basarabia, cam vre-o 8.250 metri cubi anual, producție scăzută față de cea din anii trecuți. Fabrica dela Chidigliș azi produce abia 3.500 m. cubi față de 35.000 m. c. de altă dată.

Basinul râului și al limanului Ialpuli cuprinde zăcăminte de lignită, un cărbune de pământ tânăr și deacea fără destule materii arzătoare. Exploatarea cea mai mare a acestor zăcăminte, destul de întinse, se face la satele Impușita și Cociorveni, unde în 1916 s'au scos 2000 vagoane lignita. Amestecată cu rămășița de păcură, lignita aceasta da un combustibil prețios pentru căile ferate. În vremea din urmă la Impușita s'a înfilnat o fabrică de brichete pentru prelucrarea lignitei.

Sarea în zăcăminte nu se găsește în Basarabia. Se extrage însă din lacurile sărate din Bugeac: Hagî-Ibrahim, Burnas, Șahanul mic și Curu-Ghiol. Altădată se extrăgea cu mult mai mult decât azi. Sub Turci se extrăgea 10 milioane kgr., la 1826—100 mil. kgr; pe când în 1912 abia se extrăgea 5 mil. cor. sare. Azi extragerca sărei este aproape curmată.

Bogăția netăgăduită a Basarabiei o alcătuiește gipsul și fosforitele. Gipsul se află în zăcăminte mari în județul Hotin; astfel la Mămăliga stratul de gyps are o grosime de peste 10 m. Depozitele cele mai însemnate se află la apus de linia satelor Lipcani-Levinți-Darabani. Straturile de gips se ivesc pretutindeni în malurile pârailor și ale Nistrului. Ape subpământene au răs în gips galerii și peșteri care ușurează extragerca. Gipsul se exploatează în localitățile: Darabani-Anadol, Polu-Ruhotin, Mămăliga, Capleuca, Stalinești, și Perebiicovți. La Anadal-Darabani și la Perebiicovți s'a extras anual până la 40.000 vagoane gips (1914). Fabrica din Mămăliga poate în-

destula cu gips toată Basarabia. La Stălinești sunt cuptoare în care se arde gips și pentru sculptură.

Fosforitele se găsesc în acelaș județ al Hotinului. Ele prezintă un material foarte prețios pentru îngrășarea ogoarelor. Se află în cantități foarte mari; unele fosforite cântăresc 4—5 kg. Zăcămintele cele mai mari de fosforite s'au descoperit la Ojeva, Vasileuți și Răspopiți. În total se scoate anual 12.000 vagoane fosforite. Zăcămintele-s foarte mari și sânt o adevărată comoară pentru o țară agricolă cum e Basarabia.

Însfârșit, printre bogățiile subpământene ale Basarabiei trebuiesc pomenite carierele de lut dela Cinișeuți (jud. Orhei), care au dat naștere la o industrie destul de frumoasă de olărie, la care lucrează peste 100 familii țărănești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CAP. V.

Viața lăuntrică.

Județe și orașe Basarabia se împarte în 9 județe sau ținuturi, cum le numește populația băștinașă: **Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Chișinău, Bender, Cetatea Albă, Cahul și Ismail.**

Organizarea județelor e aceeași ca și în vechiul Regat, județele însă sunt cu mult mai întinse. Ca rămășiță din vechea administrație rusească, județele, pe lângă plăși, se mai împart în voloste. Volostea n'are un număr de sate hotărât: unele au până la 26 sate (Bolotina-Bălți) pe când altele n'au decât un singur sat mare (Paris, Crasna-Cetatea Albă). Căci orice sat putea deveni voloste dacă putea întreține o parte anumită din administrație; în schimb însă capătă spital, judecătorie, poliție, punct agronomic cu instructori, personal veterinar, — toate acestea întreținute din mijloacele județului și ale Statului.

Orașele cuprind 15% din populația Basarabiei; ceea ce ne arată că comerțul și industria sunt slab dezvoltate. O mare parte din locuitorii orașelor sunt mici agricultori, care se mai îndeletnicesc și cu transportul. Vin apoi negustorii care, în cea mai mare parte, sunt mijlocitori între micii agricultori de la țară și marii cumpărători de grâne; afară de aceștia mai sânt meseriași, funcționari și alte grupuri mai mici de orașeni. De fapt orașele basarabene sânt mai mult centre administrative, militare și școlare. Insemnătatea de orașe industriale și comerciale sub Ruși n'au putut-o căpăta, căci aceștia au căutat să ridice alte orașe, pentru scopurile mari rusești (Odesa,

Cetatea Soroca. (Des. C. Motăș).

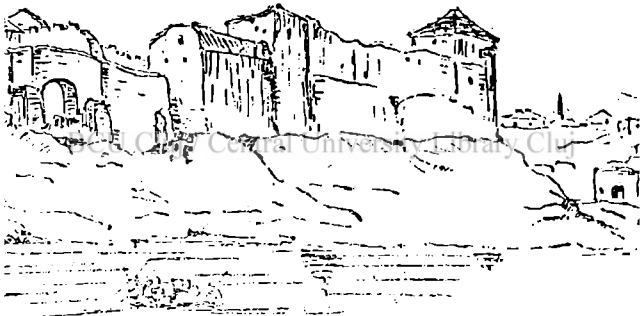
Nicolaev), cărora le-au fost adeseori jertfite interesele de viață ale Basarabiei.

Hotinul, capitală de județ, are o populație de 25 mii, din care $\frac{2}{3}$ Evrei și $\frac{1}{3}$ Ruși Moldoveni, Poloni. E așezat la locul unde Nistru începe a fi navigabil. Cetatea pășea odinioară vadul pe unde ai noștri năvăleau în Polonia și Polonii la noi. Are liceu de fete liceu și școală medie (gimnaziu) de băieți.

Soroca, cap. de jud., are 25 mii locuitori din care $\frac{2}{3}$ Evrei, ceilalți Moldoveni. E schele însemnată pentru grâne. Are liceu și școală medie de fete, 2 licee, școală normală și sc. medie de băieți. Așezată parte pe o terasă joasă, parte

pe un podiș, înconjurată de păduri și vii, cu Nistru care șerpuește la picioare, Soroca e una din așezările cele mai frumoase ale țării.

Bălți, cap. de jud., are aproape 40 mii locuitori din care vre-o 10 mii Moldoveni. Așezat pe valea largă și roditoare a Răutului în locul apropiat de gurile mai multor văi bogate și des împănate cu sate (v. Răușel, v. Copăceanca, v. Căinar, v. Cubolta), cu drumuri ce se întretaie aici, în centrul unui întins șes agricol, Bălți e menit să devie orașul cel mai mare al Basarabiei de sus. E un mare depozit de mărfuri și are câteva

Cetatea Hotinului. (Des. C. Motăș).

fabrici de făină, piele și săpun. Are 2 licee, un oraș fără viață economică. Are liceu de fete,

Orheiul, cap. de jud. cu 20 mii locuitori, e un oraș fără viață economică. Are liceu de fete, liceu școală normală și medic de băeți.

Chișinăul are 150 mii locuitori, dintre care ca 40 mii Români. Nu e un oraș industrial, căci are numai câteva fabrici de făină, săpun, mobilă, piele etc; însă e un oraș comercial cu numeroase edituri, librării, biblioteci, un muzeu; aici se centrul cultural al Basarabiei: are Universitate populară, 16 școli secundare, reviste și ziare, depozite de mărfuri, prăvălii mari și bănci. E află Școala Națională de Viticultură. Tot aici e

reședința Arhiepiscopului și a Directoratelor Basarabiei. Larg așezat pe un podiș ce se coboară domol spre v. Bacului, cu clădiri mari, străzi lungi și largi, înconjurat de vii și livezi, Chișinăul e un oraș foarte frumos.

Tighina cap. de jud. cu 30 mii locuitori. Pod peste Nistru, nod de căi ferate spre Odesa, Iași și Galați, loc de unde încep a pluti pe Nistru vase mari, Tighina e un oraș de mare însemnătate pe viitor. Are 2 licee și o școală medie de băieți și un liceu de fete.

Cetatea Albă, cap. de jud. are 30 mii locuitori: port prin care se exportau pe Nistru grâncle județului și vinul celor vre-o 10 mil ha (din împrejurimi. Are 1 fabrică de postav, 1 de alcool și 2 de făină. Are liceu, șc. normală și șc. medie de băieți și liceu de fete.

Ismailul, cap. de jud., cu 35 mii locuitori. Are liceu, șc. medie de băieți, gimnaziu teologic și liceu de fete. Așezat pe brațul Chillei, în viitor are sorti să devie port însemnat, ca și **Chilla** (15 mii) și **Renl** (10 mii).

Cahulul orașel cu 100 mii locuitori: a devenit capitală de județ în 1918, când s'a desființat jud. Cahul din al Ismailului; are liceu de fete și liceu de băieți.

Căile de comunicație se află într'o stare destul de rea. Apele care înconjoară Basarabia nu sunt îndeajuns folosite drept căi. **Prutul** în cursul său de sus este navigabil numai pentru plute; șlepurele merg până la Ungheni, iar vase mari numai până la Leova. Astfel Prutul slujește numai pentru transportul cherestelei, vinului, cerealelor, lănel și brânzeturilor din părțile învecinate. Nistrul e o cale de apă mult mai însemnată. Încă din Bucovina el este navigabil pentru nenumăratele plute care aduc lemnul trebuincios pentru Basarabia. Vapoarele și șlepurele încep a pluti dela Movilău, și chiar dela Hotin. De-a lungul râului sunt numeroase șchele, care încarcă

bogățiile pământului basarabean. Limanul, deși potmolit, poartă pe apele lui numeroase șleपुरi și chiar vapoare de mare. Fără îndoială că o îngrijire mai bună ar putea ridica însemnătatea portului din Cetatea Albă, spre marele folos al Basarabiei. Marea Neagră la țărmul basarabean e puțin adâncă și presărată cu bancuri de nisip.

Se crede însă că golful potmolit dela Jabrienii ar putea fi prefăcut într'un mare port pentru Basarabie. Dunărea e o cale de mare însemnătate. Brațul Chiliei dinspre Basarabia e cel mai mare din Deltă, purtând 63⁰/₀ din apele fluviului și având o lățime de 400—1200 m.

Îngrijirea acestui braț ar sporii cu mult numărul vaselor oceanice ce intră în Dunărea și ar ridica orașele Reni, Ismail și Chilia.

Căi ferate Basarabia are 1200 klm. Această rețea nici pe departe nu satisface nevoile țării. Fără cale ferată sânt orașele județene ca Hotinul, Soroca, Orheiul, Ismailul și Cahulul. Și, chiar câte sânt, căile acestea nu răspund menirii lor de a transporta bogățiile Basarabiei, căci au fost făcute pentru scopuri de război.

Șosele se poate spune că nu sunt în Basarabia; cele vre-o 200 klm care sânt se află într'o stare foarte proastă.

Comerțul, într'o țară de agricultură și cu drumuri proaste ca Basarabia e foarte restrâns. Prin 1914 era vre-o 30 mii de tot felul de întreprinderi comerciale, cu un capital de 200 milioane lei. Din acest capital o treime revenia comerțului din afară. Peste hotarele sale Basarabia a trimis și poate trimite din belșug cereale, vin și fructe.

În schimb însă în Basarabia, care este aproape lipsită de industrie, se aduce manufactură, tot felul de ferării, mașini și coloniale. Cu toate acestea însă exportul e mai mare decât importul.

Cooperația din Basarabia a luat naștere la

1841, dar a început a lucra temeinic abia după legea din 1904: s'a înființat un serviciu de inspectorii pentru îndrumarea și controlul cooperativelor, s'au făcut numeroase cursuri de cooperare și contabilitate. În ajutorul cooperăției a venit Statul și Zemstvele deschizând case de credit mărunț. Războiul cu toate lipsurile lui a ridicat numărul cooperativelor de credit și de consum dela 412 (1914) la 1000 (1919). Pentru conducere, cooperativele s'au organizat în Federale județene, o Uniune de credit și alta de consum, având în frunte Centrala Uniunilor. Capitalul total al cooperăției basarabene trece de 150 milioane lei.

Învățământul. Legată timp de 100 ani cu Rusia, unde Statul prea puțin avea grija de cultură mulțimei, Basarabia a rămas într'o stare culturală foarte înapoiată. De aceea în ea abia să numără 20% ștutori de carte. La Români ștutorii de carte abia ating 10%; iar femei ștuitoare de carte nu sunt decât 3—4%. Ce-i drept, în anii din urmă de sus se arătase o mare „grijă” pentru luminarea Basarabiei: numărul școlilor primare a crescut repede la 1930, iar al celor secundare la 56. Dar „grija” aceasta avea ca țintă nu lumina adevărată a poporului, ci rusificarea prin școală a Românilor. Limba de predare în toate școlile a fost numai limba Rusă. Și aceasta este cauza cea mai de seamă a lipsei de cultură la pătura de jos din Basarabia: școala într'o limbă streină a adus foarte puține înrăuriri binefăcătoare asupra poporului. Inșă dor de școală e foarte mult în Basarabia. Gem numeroasele școli secundare de mulțimea elevilor, în număr covârșitor copii dela țară. Sate cer și capătă dreptul să deschidă licee; numeroase școli medii (gimnazii) sânt răspândite prin târgușoarele și satele mari din Basarabia. Este un adevărat avânt pentru școala românească cu toate lipsurile ei firești de astăzi.

Pagini alese din Scriitorii români

Biblioteca periodică de popularizare

Editată din fondul cultural al societății „Cartea Românească”

Fiecare număr de 32 pagini, costă 1 Leu.

- No. 35. *Al. Odobescu*: Moșii, Răscoala Românilor sub Horia.
No. 36. *I. L. Caragiale*: Schițe.
No. 37. *D. Anghel*: Nuvele și Amintiri.
No. 38. *M. Sadoveanu*: Nuvele și Povestiri.
No. 39. *N. Bălcescu*: Din Istoria lui Mihaiu Viteazul.
No. 40. *P. Cernă*: Poezii.
No. 41. *Al. Vlahuță*: Nuvele.
No. 42. *M. Eminescu*: Satire.
No. 43. *C. Negruzzi*: Proză.
No. 44. *Vasile Alecsandri*: Poezii Populare.
No. 45. *Al. Odobescu*: Mihnea Vodă cel rău.
No. 46. *D. Bolintineanu*: Legende istorice.
No. 47. *Ion Creangă*: Povestea lui Stan Pășitul.
No. 48. *M. Eminescu*: Poezii populare.
No. 49. *I. L. Caragiale*: Povestiri.
No. 50. *Ion Ghica*: Egalitatea. — Școala acum 50 de ani.
No. 51. *Al. Russo*: Cântarea României.
No. 52. *Gr. Alexandrescu*: Fabule.
No. 53—54. *V. Alecsandri*: Istoria unui galben.
No. 55. *P. Dulfu*: Din povestea lui Făt frumos.
No. 56. *Al. Donici*: Fabule.
No. 57. *P. Ispirescu*: Povestiri.
No. 58—59. *Pagini de*: O. Goga, Coșbuc, Creangă, A. Pann etc.
No. 60. *O. Goga*: Poezii.
No. 61. *Ion Creangă*: Amintiri din copilărie, I.
No. 62. *Th. D. Speranță*: Anecdote populare.
No. 63. *Ion Creangă*: Amintiri din copilărie, II.
No. 64. *C. Sandu-Alba*: Povestiri.
No. 65. *Ion Creangă*: Amintiri din copilărie, III.
No. 66. *Anton Pann*: Judecata Strugurelui.
No. 67. *S. Fl. Marian*: Legendele ciocârliei.
No. 68. *C. Negruzzi*: Povestiri.
No. 69. *Victor Vlad Delamarina*: Poezii.
No. 70. *Vasile Alecsandri*: Pasteluri.
No. 71. *M. Kogălniceanu*: Din istoria Românilor.
No. 72. *Al. Vlahuță*: Poezii.
No. 73. *I. L. Caragiale*: Noaptea învierii.
No. 74. *P. Ispirescu*: Inșirile mărgăritari.
No. 75. *D. Golescu*: Însemnări din călătorie.
No. 76. *St. F. Marian*: Legendele Rândunicilor.
No. 77. *D. Anghel*: Nuvele.
No. 78. *I. Heliade Rădulescu*: Poezii.
No. 79. *C. Negruzzi*: Povestiri.
No. 80. *Poezii Văcărescu*: Poezii.

Trimițându-se banii cu mandat poștal, se expediază broșurile franco de Societatea „Cartea Românească”, Bul. Academiei, J. București.

BIBLIOTECA CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

SUB ÎNGRIJIREA REDACȚIONALĂ A D-LUI I. SIMIONESCU

Profesor Universitar și Membru al Academiei

Seria A. „Știința pentru toți“.

- No. 1. **Omul primitiv** *Cum erî,* de Prof. I. Simionescu.
No. 2. **Viața omului primitiv,** " " " "
No. 3. **Gazurile naturale,** " " " "
No. 4. **Albinele,** de T. A. Bădărău: " " " "
No. 5. **Diabetu, îngrășarea și gălbînarea** de Dr. M. Căhănescu-Carlsbad.
No. 6. **Bazele vizibile și invizibile** de C. Gheorghiu
No. 7. **Viața microbilor** de Dr. I. Gheorghiu.

Vor apărea:

Furnicile de T. A. Bădărău.
Viața plantelor, de I. Simionescu.
Electricitatea, de Dr. Hurmuzescu.

Seria B. „Sfaturi pentru gospodari“.

- No. 1. **Îngrijirea pasărilor, Boalele lor,** de C. S. Motas.
No. 2. **Despre tovarășii,** de preot C. Dron.
No. 3. **Scarlatina și alte boale molipsitoare,** de Dr. I. Gheorghiu.
No. 4. **Livada din sămburi,** de C. Gheorghiu.
No. 5. **În jurul casei,** de M. Lupescu.
No. 6. **Casa,** de Prof. I. Simionescu.

Vor apărea:

Sifilisul și oftica, de Dr. Emil Gheorghiu.
Votul obștesc, de A. Gorovei.
Creșterea porcilor, de A. Oescu.
Boalele viței de vie, de Dr. E. Russ.
Grâul, de G. Cotca.

Seria C. „Din lumea largă“

- No. 1. **Ucraina,** de G. Nastase asistent universitar.
No. 2. **Cehoslovaquia,** de Prof. I. Simionescu.
No. 3. **Munții apuseni,** de Prof. M. David.
No. 4. **Finlanda,** de Prof. I. Simionescu.
No. 5. **Bucovina,** de Prof. I. Simionescu.

Vor apărea:

Din Svițera de G. Mugar.
Munca în Olanda, de Ap. Culea.
Prin pădurile Africii, de G. Munteanu-Râmnic.

Seria D. „Știință aplicată“

Vor apărea:

- No. 1. **Fabricarea săpunului** de A. Schorr.
No. 2. **Motorul Diesel,** de Ing. Casseti.
No. 3. **Industria parfumului,** de E. Severin.
No. 4. **Tipărirea cu linotip,** de Ing. Dobrovici.
No. 5. **Industria frigului,** de I. Matei.

În fiecare săptămână va apărea câte un număr ce va cuprinde 32 pagini cu fig. și se va vinde cu 2 Lei.

Se pot face abonamente pentru 25 numere, trimetând 45 lei prin mandat poștal la Societatea „Cartea Românească“ București Bulevardul Academiei 3.

De vânzare la toate librăriile și depozitarii de garete din țară.